

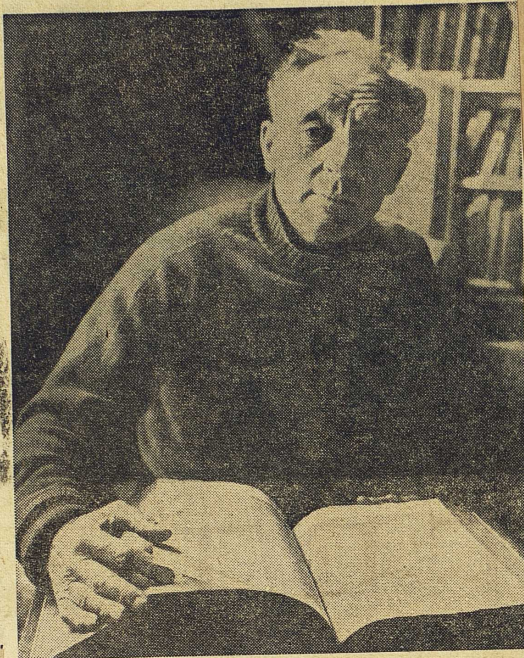
15/8

JOYCE CARYS IDÉER

Joyce Cary har under de senaste åren blivit en av Englands ledande författare; även i Sverige och andra länder har hans romaner väckt allt större uppmärksamhet. I denna och två följande artiklar söker Herbert Tingsten belysa idéerna, metafysiska, politiska, sociala, i Carys författarskap. Framställningen bygger i första rummet på Carys romaner och politiska skrifter, men också på samtal och personliga brev.

Den som sant mod begär,
kom hit och skåda.
Stå fast skall var man här
i storm, i våda.
Med allt skall han stå ut,
och aldrig en minut
han ångrar sitt beslut
att vara pilgrim.

Dessa verser ur en av John Bunyans mest berömda psalmer kunde stå som motto till Joyce

Joyce Cary: "En unik förening av harmoni och passion."

Carys författarskap; den sista raden är titeln på hans mest programmatiska och passionerade roman, "To be a Pilgrim" (1942). Cary kunde, efter Bunyans "Pilgrim's Progress" ("Kristens resa") kalla sina böcker pilgrimsresor och försvara sitt författarskap med Bunyans ord:

Har du ej lust att läsa, så låt bli!
Det är ej allt som passar för
envar.
Men kanske ger du nu en stund
ditt ande fri,
och den får leta — som på lek —
till gåtorna ett svar?
Rätt mycket dunkelt syns. Men
det är dunkla skogar,
som vattnar åkerns säd med
silverdroppar,
som fyller brunnen i de trevna
byar,
som gjuter dagen över rosens
knoppar.

Människan är för Cary en pilgrim, som ledd och eggad av det inre ljuset söker insikter, erfarenheter, upptäckter, men främs ett slags självförverkligande, ett tro och ett liv som passar henne. Bakom denna strävan anas ett Gud, en högre värld, en metafysisk-religiös verklighet. Man kan spåra de gamla lösenorden: synd, nåd, frälsning även i Carys romaner. Men det är här intressanta frågor om ett fast mönster, som hos de stora katolikerna, utan snarare om ett skimmer av mission och mystik, av symboler för all dagliga upplevelser. Nåden är inte, skriver Cary, "en sällsyn och främmande besökare", den är "ett inflytande lika ordinärt som vädret och lika ihärdigt som hjärtmuskeln. Den verkar, sägs den genom uppenbarelse; men en uppenbarelse inträffar varje gång vi förstår meningen med en dik-

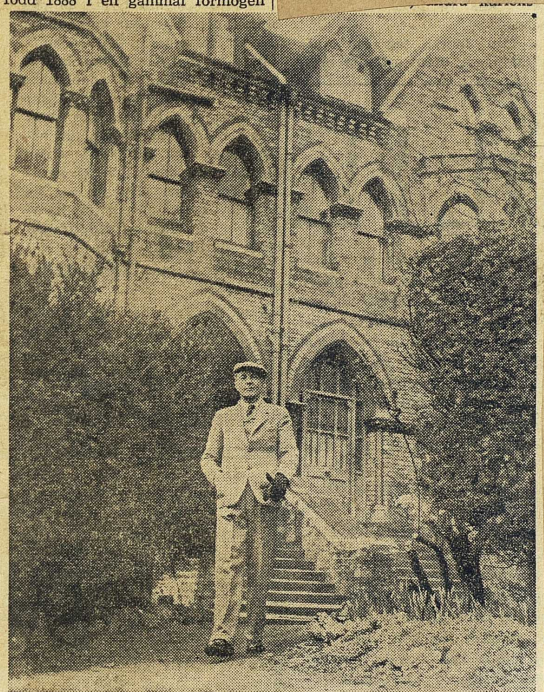
fattar skönheten i en tavla, möter och besvarar godhet eller känner sympati." Pilgrimen kan komma nära målet, han kan också tröttna och stanna vid vägkanten eller gå vilse och förgås. Själva sökandet, den frihet som ligger däri, är oförstörbara värden. "Barnen är födda pilgrimer. Så snart småbarn kan gå börjar de att utforska världen. De är födda fria och ser hela jorden som sin egendom. Att vara fri är att vara ung."

Genom denna tro på människan, friheten, det inre ljuset blir Cary, har det sägts, en protestantismens advokat mot författare som Graham Greene och Mauriac. Han tror på en personlig Gud och ser människorna som sökare efter Gud. Men Gud är avlägsen i hans verk; synden är mera en olyckshändelse eller en slapphet än ett brott, nåden är inte Guds grepp i syndarens axel, utan goda känslor, frälsningen blir inte en väldig förkrosselse jämte försoning, utan en någorlunda anständig pilgrimsfärd. "Hur kan man förklara personliga känslor, kärlek och skönhet, om det inte finns en Gud", det är Carys något ålderdomliga bevis för Guds existens. Men han fortsätter med att avvisa alla underverk; "om Gud gjorde ett underverk skulle han förneka sin egen natur, och universum skulle försvinna..." Carys böcker blir inte en hymn till Gud och en klagosång över människans elände, utan en lovsång till den gudomliga gnistan hos människorna. All dogmatik försvinner; det godtyckliga eller fantastiska i trosföreställningarna stelnar inte i orimlighet, utan glider smidigt in i halvdunklet mellan sunt förnuft och metafysiskt drömmeri. Man får inget bestämt besked, men inte heller ett vanvettigt svar.

Med denna tro, och ett ljus sinne, blir Cary enastående bland vår tids stora författare. Ingen förtvivlad självrannsakan, ingen oro inför människans andliga och timliga villkor, ingen pinande problematik. Cary är konfessionslös kristen, optimist, framstegstroende, demokrat, liberal; han kan, med beundran eller illvilja, kallas en idealtypisk engelsk gentleman, avvikande genom sin över-

lagsna intelligens och sin konstnärliga fantasi. Han har föga intresse för det sjukliga, det extrema och bisarra; det är i analysen av mera ordinära gestalter som han går på djupet. Det är en man av denna typ som vi önskar till premiärminister, parlamentariker och publicist — och han har också mellan romanerna skrivit en rad politiska skrifter av hög klass. Som diktare — en verksamhet som vi förbinder med andra, mindre konventionella och mera skakande värderingar — är han något unikt, en apostel för frihet, förbättring, välstånd och bildning.

Pilgrimsideologin har ett vist underlag i Carys liv. Han är född 1888 i en gammal förmögen

Joyce Cary: "En idealtypisk engelsk gentleman."

anglo-irländsk familj; hans barn- och ungdom tycks ha varit lyckliga utan särprägel, med avslutande studier, särskilt av konst — Cary är också målare —, i Paris och Oxford. Han deltog i Balkankriget 1912—1913 som montenegrisk soldat och sedan som sjukvårdare vid en engelsk ambulans. "Jag gick med i Balkankriget som ung man främst för äventyrets skull, men delvis också av sympati för den unga, montenegrisk nationen, delvis därför att jag inte trodde det skulle bli flera krig och längtade att få se ett krig en gång", skriver han. Sedan, 1913, blev han tjänsteman i Nigerias förvaltning, "huvudsakligen för äventyrets och upplevelsens skull", deltog i kampanjerna mot Tyskland i Västafrika och tjänstgjorde som domare och distriktschef.

Redan 1920 tog Cary på grund av sjukdom avsked. Han beskriver sig själv vid denna tid som en man som "efter tio års aktiv,oreflektad och växlande erfarenhet i världen började att sent i ungdomen fråga sig vad det hela gällde, att gräva fram sin grund för att se hurudan den var, som sedan sakt och med svårighet lade om den, så gott han kunde, till ett sammanhängande helt, som han kunde bygga ett liv och ett nytt tänkesätt på". Redan i Afrika hade han börjat skriva, men först år 1932 kom den första romanen, med motiv från Nigeria. Av de följande tretton romanerna är flera av de tidigare Afrika-böcker eller böcker om barn — alltså med primitiva karaktärer i förgrunden. Från 1941 kommer raden av mera betydande romaner, med England sedan 1880-talet som miljö; nästan varje bok har enligt kritiken betecknat ett

framsteg. Först under de senaste åren har Cary blivit världsberömd; i Tindalls bok om engelsk litteratur 1947 nämns han inte, i Scott-James översikt 1951 blott på några rader. Nu är han översatt till många språk, diskuterad i tidskrifter och biografier, erkänd som en av Englands tre eller fyra främsta romanförfattare, ofta nämnd som kandidat till Nobelpriset.

Carys utseende, uppträdande och miljö passar, tycks det mig, alldeles den föreställning man får genom hans böcker. En smärt, spänstig, elegant slarvig herre, med milda ögon i ett örnansikte, möter i en Oxfordvilla, som i sin smakfulla trevnad är helt fri från lyx och ostentation. Cary talar och agerar utan ett spår av distans eller värdighet, med en naturlig öppenhet; han är villig att så långt möjligt förklara och kommentera vad som helst. Det starkaste intrycket är vitaliteten, språnget efter en bok eller en anteckning som behövs under samtalet, iveren i blickar och gester, det inträngande och energiska — inte aggressiva — i svar och repliker, de blixtnabba övergångarna från patos till humor. Draget av förkunnare, av politisk och religiös profet finns där — jag tänker ett ögonblick på de sekt- och partiledare han skildrat — men ingenting av upphetsning eller bristande balans. Cary nämner med värme något om sitt privatliv: äktenskapet 1916 till 1949 (då hustrun dog), de fyra sönerna, barnbarnen.

Några exempel för att belysa Carys sätt att tala: — Kan inte pilgrimen gå fel, kan inte det inre ljuset, liksom den goda cigarrin i vår klassiska historia, leda till skörlevnad, fördärv och tomhet? — Jo, svarar Cary, men för de allra flesta människor är uppfattningen om målet, om vad som bör sökas, gemensam. Och utan frihet, utan att det inre ljuset får leda, blir alla handlingar värdelösa. — Hade inte Nina i "Prisoner of Grace" ("På nåd och onåd"), som långa tider var uttråkad på Nimmo och erotiskt egentligen var kär i den ständigt frånvarande Jim, andra kärleks-

16/8

vänner försäkrar mig att jag har rätt. Nina kunde inte neka Nimmo något, hon skulle ha underkänt hela sitt liv, om hon gjort det. Kvinnor är i erotik mycket mera drivna av godhet och medkänsla än män. Man tänker för ensidigt på de sensuella motiven då man förklarar "felsteg" av det slaget.

Cary är en utomordentligt systematisk arbetsmänniska, med bestämda tider för romanerna och korrespondensen. Men i fråga om utformandet av romanerna är han ingen systematiker. Han börjar nästan alltid med en scen, som fånglar hans fantasi, utan att veta hur det hela skall bli eller om det alls skall bli någon bok. Nyckeln och början till "Prisoner of Grace" är då Nina söker fly från Nimmo, men på järnvägsstationen blir övertygad om att hon måste stanna. Kring denna scen byggdes sedan hela romanen upp. För närvarande har Cary femton på liknande sätt påbörjade romaner på sina hyllor. Han är 66 år gammal, men talar som om han hade evigheten framför sig: om romanutkast, föredragen runt om i världen, revisionen av de politiska böckerna. Jag tror mig stå inför en unik förening av harmoni och passion.

HERBERT TINGSTEN

(Den först citerade strofen är översatt av Alf Henrikson, den andra är hämtad ur Elin Siléns översättning av Pilgrim's Progress, Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.)

historier? — Cary far upp i iver: Ja, jag har tänkt många gånger på den saken. Men ni har säkert fel; Ninas bundenhet vid Nimmo som nådens representant kunde bara brytas av Jim. — I Sverige har många funnit slutkapitlen i boken olustiga och otroliga, de kapitel då Ni låter Nina vid femtio års ålder omväxlande ligga med Jim och åtminstone hångla med den gamla äckliga Nimmo. — Nej, det är riktigt. Alla mina kvinnliga

Svenska Dagbladet i nöd

I sin senaste replik i debatten kring kungaparets intriger med tyske ministern mot den svenska regeringen före Borggårdskuppen har Svenska Dagbladet gått vidare på undanflykternas och de rena förfalskningarnas väg. För att värja sig drar man fram att Dagens Nyheter 1951 efter en ansedd engelsk vetenskaplig tidskrift återgivit uppgifter om Oscar II:s uttalanden till den turkiske ministern i Sverige 1904, som vid en undersökning i turkiska arkiv inte visade sig kunna verifieras. Det är ett gott bevis på argumentnöd. Men viktigare är att tidningen på en punkt beskyller oss för att oriktigt återge vad professor Lindberg skrivit i sina artiklar. "Var t. ex. (något annat exempel kommer inte) i professor Lindbergs föredrag finns stöd för DN:s påstående att enligt Reichenaus rapporter kungen var obehagligt berörd inför möjligheten att Staaff skulle bli mera försvarsvänlig och därmed oåtkomlig?" Jo, stödet finns i dessa rader. "I slutet av augusti (1913) blev Reichenau bjuden till Tullgarn och invigdes då i konungens planer för den närmaste framtiden. Konungen anförtrodde honom att hans förhållande till ministären nu hade blivit nästan outhärdligt. Hans tålmod var uttömt. I slutet av oktober tänkte han sig att slå det stora slaget. Om försvarsberedningarna då ännu inte skulle vara färdiga med sina förslag, ämnade han själv för regeringen framlägga yrkande på ett visst antal nya formationer och nyanskaffningar för försvaret, och om — som han sade sig livligt hoppas — regeringen ställde sig avvisande, skulle han avskeda den."

Förnekar Svenska Dagbladet att Lindberg skrivit detta? Påstår tidningen fortfarande att vi givit ett oriktigt referat av Lindberg genom den nyss citerade satsen ur vår ledare? Erkänner tidningen att dess beskyllning mot oss är totalt ogrundad?

De andra nödmynt som Svenska Dagbladet söker öka sin kredit med — personliga fräckheter mot Dagens Nyheter's chefredaktör — förtjänar inte att beröras.

Vi hänvisar slutligen till professor Lindbergs uttalande här nedan.

*